

Dit is de laatste aflevering van de briefwisseling tussen hoogleraar economie Bas Jacobs en schrijver Arnon Grunberg.

Beste Arnon

Markt en overheid falen allebei

●● Kiezers hebben meer interesse in het spel dan in de knikkers

In deze laatste brief - helaas - over kapitalisme en vrijheid wil ik het nog eenmaal hebben over de overheid, ditmaal over haar falen. En waarom ik als econoom geen idee heb hoe dat op te lossen. De overheid kan marktfalen oplossen dankzij haar geweldsmopolie. Zo worden eigendomsrechten afgedwongen, monopolies bestreden, inkomensrisico door ziekte, werkloosheid en ouderdom verzekerd, publieke goederen voortgebracht, externe effecten gecorrigeerd en inkomen herverdeeld. Maar de staat is allesbehalve een verlichte despoot, een welwillende dictator. De almacht van de staat is terecht begrensd om machtsmisbruik te voorkomen. Chicago-econoom en Nobelprijswinnaar Gary Becker betoogde dat de politieke concurrentie om de kiezersgunst opportunistisch gedrag van politici beteugelt. Net zoals vrije toe- en uittreding en concurrentie de markt disciplineert. De politieke markt werkt volgens Becker doelmatig. Geen enkele mogelijkheid om politieke winst te boeken blijft onbenut. Arnon, is Becker niet een beetje naïef? Democratie is de tirannie van de meerderheid. De geschiedenis toont telkenmale aan dat de meerderheid haar politieke wil zowel ten goede als ten kwade kan opleggen aan politieke minderheden. Politici zijn per definitie onbetrouwbaar. Ze kunnen immers nieuw beleid maken. Ze kunnen staand beleid ook terugdraaien. En eenmaal gekozen, worden politici bewerkt door georganiseerde lobby's en verlamd door gevestigde belangen. Als machtsmisbruik ondraaglijk wordt, beginnen volksopstanden of revoluties. De redenen waarom de markt faalt, zijn vaak dezelfde redenen waarom de overheid faalt. De overheid heeft de macht om te investeren in rendabele publieke projecten. Maar dankzij die macht vermorst ze ook miljarden belastinggeld aan publieke onzin, zoals onrendabele zeeslui-

zen, spoorlijnen of wegen in tunnels. Een overheid kan het algemeen belang dienen, maar ook zwichten voor gevestigde belangen en monopolie- en wanpraktijken in stand houden. Als de boeren van de 21ste eeuw de bankiers zijn, dan is de melkplas van de 21ste eeuw de financiële crash. De overheid kan het marktmechanisme corrigeren door milieuschade te beprijzen. Maar ze helpt het prijsmechanisme ook volledig om zeep door prijzen vast te zetten bij huren, minimumlonen en cao's.

De overheid kan ongelijkheid verkleinen. Maar rechtse partijen doen dat weer teniet via subsidies op huizen en pensioenen. Risicoselectie op verzekeringsmarkten kan niet worden opgelost als kiezers stemmen op politieke partijen die geen publieke verzekeringen willen. En het draagvlak onder de overheid erodeert als ondernemingen en hooggeschoolde werknemers naar het buitenland vertrekken en zich aan de natie staat onttrekken. Hoe kijk jij daar, als Nederlandse New Yorker, tegenaan?

Beste Arnon, volgens mij bestaat de homo democraticus niet, zoals manische verkiezingsuitlagen al jaren aantonen. Kiezers hebben een hopeloos gebrek aan informatie en kennis om beleid en politici goed te beoordelen. Zij zijn meer geïnteresseerd in het spel dan de knikkers. Kan het volk ooit de meester zijn van de politiek en politici de slaven van het volk?

Het liberalisme probeert het individu te bevrijden van de almacht van de staat. Het socialisme probeert het individu te bevrijden van de almacht van de markt. Maar zullen zowel liberalisme als socialisme ons ooit kunnen bevrijden? Zijn wij niet gevangenen van onze politieke onnozelheid? Zijn wij de kiezers, het volk, niet de oorsprong van alle politiek falen?

Hartelijke groet, Bas

Beste Bas

Het faalt omdat wij mensen zijn

●● Ik heb meer vertrouwen in wijzen dan in de wijsheid van de massa

Gary Becker zal ik lezen. Maar zijn verwachting dat de kiezer opportunistisch gedrag van de politici zal bestraffen is inderdaad naïef, die verwachting wordt niet waargemaakt. Opportunistisch gedrag van politici wordt juist beloond, daarnaast wordt het politieke debat beheerst door affaires die niets met het algemeen belang te maken hebben. Denk aan de Lewinsky-affaire in Amerika. De vraag wat verstandig economisch beleid is, is zo ingewikkeld dat het publieke debat zich meestal richt op relatief onbelangrijke maar overzichtelijke details. Het salaris van de top van de ABN Amro bijvoorbeeld. En inderdaad, zoals jij terecht stelt, ontbreekt het de kiezer aan kennis om over belangrijke dingen mee te praten. De ene theorie beweert dat de onwetendheid van het merendeel van de kiezers vanzelf wordt gecompenseerd, waardoor de onwetende massa als geheel opeens over kennis beschikt, de zogenaamde *Wisdom of Crowds*. De andere theorie zegt dat wij ons moeten laten regeren door wijzen. Plato stond daar sympathiek tegenover. Ik heb meer vertrouwen in wijzen dan in de wijsheid van de massa. Ik vermoed bijvoorbeeld dat hogere ambtenaren die anders dan in Amerika in Nederland blijven zitten als er een nieuwe regering komt, een matigende invloed hebben op het avonturisme van politici. Waarmee ik niet wil beweren dat elke hoge ambtenaar een wijze is, integendeel. Dat belastinggeld slecht besteed wordt, is een groot probleem. Nederlanders hebben dan nog het voorrecht te leven in een land met weinig corruptie. Hoe corrupter de overheid is, hoe beter het voorstelbaar is, en ook moreel verdedigbaar, dat burgers weigeren belasting te betalen.

Jij vraagt: waarom faalt de democratie? Omdat wij mensen zijn. Gedreven door verlangens die wij niet beheersen, angsten die wij weigeren te erkennen, wrok die wij nauwelijks kunnen onderdrukken. Wij zijn kleine mensen en brengen dus kleine politici voort. De hoop is dat ons parlementaire systeem de megalomanie die je bijvoorbeeld ziet in Rusland en Turkije (Poetin en Erdogan) niet aanmoedigt. Juist wie de fundamentele tekortkomingen van de mens aanvaardt, moet voor concentratie van macht waken.

Te veel ongelijkheid is een probleem, maar we weten nog altijd niet wat de ideale hoeveelheid ongelijkheid is in een land. Daarnaast neemt de economische ongelijkheid tussen landen af. En jij hebt zelf een boek geschreven over hoe kostbaar het is om geld door middel van belastinginning te herverdelen.

Een basisinkomen wijs ik om filosofische en praktische redenen af. Ik vind dat de burger geen horige moet worden van de overheid, en een basisinkomen maakt van de burger nog meer een horige dan hij al is. Bovendien kan zo'n inkomen alleen werken als er een mondiaal basisinkomen bestaat of het land zijn grenzen sluit. Het eerste is irreëel, het tweede onwenselijk. Dat wij een overheid nodig hebben bewijst de zondige staat van de mens, om een religieuze term te gebruiken. Onze verwachtingen van die overheid mogen niet te groot zijn.

Wij kunnen concentratie van macht proberen tegen te gaan, burgers proberen op te voeden tot verantwoordelijke wezens en politiek avonturisme ontmoedigen. Ik pleit voor weemoed en oplettendheid. Zolang we nog niet in de afgrond zijn gevallen, gaat alles goed.

Hartelijke groet, Arnon